

9. Colley H. Informality and formality in learning / H. Colley, P. Hodkins, J. Malcom / Lifelong Learning Institute University of Leeds. pp. 15-23.

10. Informal country report. Czech Republic. URL: www.unece.org (дата звернення 01.09.2024).

11. A Case Study of Environmental Education in Nature Schools. Eila Jeronen, Juha Jeronen & Hanna Raustia (2009). *International Journal of Environmental & Science Education*. Vol. 4, No. 1. pp. 1-23.

ЦІННІСТЬ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ: ПОГЛЯД ПЕДАГОГІВ КИСВА

О. Л. Пруцакова

o.prutsakova@kubg.edu.ua

*кафедра природничо-математичної освіти і технологій Інституту
післядипломної освіти Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка, м. Київ*

Н. А. Пустовіт

n.pustovit@kubg.edu.ua

*науково-дослідна лабораторія експериментальної педагогіки та педагогічних
інновацій Інституту післядипломної освіти Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка, м. Київ*

Формування у суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва позиціонується як ціль номер один у документі «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року» [1]. Формування цінностей – завдання системи освіти. Логічно, що це завдання передбачає моніторинг сформованості, вивчення динаміки екологічних цінностей не лише учнів, а й вчителів. Базою для формування цінностей, ставлень, врешті решт – екологічно доцільної поведінки та екологічної компетентності слугують екологічні знання.

Узагальнено-екологічні знання являють собою систему засвоєної і присвоєної особистістю інформації, що стосується взаємодії з навколишнім світом (насамперед з його природним сектором), виступаючи способом і результатом взаємодії особистості з довкіллям і інтелектуального освоєння його. Кількість і якість екологічних знань залежать і від вікових, і від соціально-професійних особливостей, різняться як з причин специфіки освіти, так і від розуміння особистістю того, наскільки екологічні знання важливі для планування і життєвих стратегій. Звичайно, що останнє може не корелюватись ні з віком, ні з професією громадянина. Деякі аспекти екологічних знань вчителів столичних шкіл та їх бачення процесу формування екологічних знань учнів виявлено під час авторського опитування. Окрім результатів авторського дослідження, використано також підсумки загальноміського онлайн опитування «Екосвідоме місто», проведеного комунальним підприємством «Київський міський Будинок природи» 13-27 січня 2025 року за допомогою додатку «Київ цифровий», у якому загалом взяло участь 33983 респонденти від 14 до 66+ років [2].

Опитування вчителів визначало розуміння ними ролі екологічних знань у процесі прийняття рішень, стратегічно – задля планування та формування життєвих стратегій. Дієвість знань – один із сучасних освітніх трендів, що дезакцентує засвоєння знань лиш заради їх накопичення – т.з. «знання заради знань» – відомого освітнього тренду минулих часів.

Відповіді вчителів на питання «Вважаю, що знання про навколишнє середовище потрібні тому, що...» виявляють аргументацію формування екологічних знань.

36,1 % педагогів вважають, що знання допомагають мінімізувати негативний вплив кожної людини на навколишнє середовище, потрібно знати, які зміни викликає діяльність людини;

21,1 % – щоб правильно розуміти екологічні проблеми та успішно їх вирішувати в найближчому майбутньому;

15,8 % – вважають, що знання формують правильну екологічно доцільну поведінку кожної людини.

У переліку виборів був закладений також «провокативний» антропоцентричний аспект, де пропонувалось розглядати знання, лиш як засіб збереження здоров'я людей, покращення ведення господарства і покращення життя громадян. Його відзначили 12,7 % педагогів.

Це питання уточнюється розумінням очікуваного результату екологічної освіти. Так, відповіді вчителів на питання «Який має бути результат екологічної освіти?» розподілились так:

38,1 % – учні мають вміти приймати рішення у побутових і життєвих ситуаціях, пов'язаних з об'єктами природи і ресурсами;

28,6 % – учні повинні отримати сформовану систему цінностей, в тому числі й екологічних;

23,8 % – учні мають набути навичок екологічно безпечної поведінки у довкіллі.

Такий розподіл засвідчує, що педагоги розглядають екологічні знання як базу, основу для дій, а процес навчання – не заради отримання «чистого» знання. Спектр виборів, виявлений респондентами, наближений до розуміння ними сформованості екологічної компетентності як результату екологічної освіти.

Не менш важливим є бачення вчителями місця екологічних знань у шкільній екологічній освіті. Так, 47,6 % педагогів вважають, що екологізованим має бути зміст усіх предметів. Значна частка – 23,3% педагогів – розглядають екологічні знання як складову змісту предметів природничого та суспільного циклів, при чому лише 4,5 % вважають, що екологічна складова має бути притаманна тільки природничому циклу. Це дає підстави обережно стверджувати про зростання розуміння вчителями специфіки та значимості освіти сталого розвитку. Ідею окремого предмету у основній та старшій школі підтримують лише 9,5 % вчителів.

У опитуванні уточнено розуміння вчителями екологічної компетентності, послідовності і особливостей її формування. Так, понад 42,9 % респондентів вважають пріоритетною у формуванні екологічної компетентності послідовність «цінності – знання – дії та вчинки», 38,1 % – «знання – цінності – дії та вчинки». Практично ці результати ілюструють педагогічну дискусію про пріоритетності цілей освіти, її мету і смисл, але у екологічному контексті. Також 10,0 % вчителів схиляються до послідовності «знання – дії – цінності».

Як впливає з розподілу, більшість респондентів вважають цінності і знання визначальною складовою екологічної компетентності – загалом 80,0 % опитаних поставили їх на перше чи друге місце, відсунувши пріоритетність діяльнісно-вчинкових складових, сприймаючи їх як завершальні. Порівну – 47,7% та 47,6% – опитаних надають перевагу ролі цінностей та знань у формуванні екологічної компетентності, ставлячи їх на перше місце.

У опитуванні Будинку природи на питання «Чи цікаві Вам екологічні освітні заходи?» відповіли 29510 киян. З них 40,6 % виявили особисту зацікавленість екологічними просвітницькими заходами. Ще 30,1 % зацікавлені привести на такі заходи дітей. Але чимало респондентів – 29,3 % виявили байдужість до екологічних освітніх заходів. Інші учасники опитування вказали власний варіант відповіді. Найбільший відсоток зацікавлених екоосвітніми заходами виявили представники наймолодшої вікової групи 14-16 років, а найбільше байдужих серед респондентів віку 66+. Жінки проявляють вищий рівень зацікавленості у екологічних заходах і готові залучати до них дітей. Такий розподіл свідчить про необхідність урізноманітнення форматів екоосвітніх заходів, використання сучасних інтерактивних технологій, які б сприяли ширшому залученню родин до екологічної освіти.

Наступне питання загальноміського опитування допомагає уточнити, які форми освітніх заходів є найбільш привабливими для киян. З 20189 респондентів, які відповіли на це питання, 41,9 % надають перевагу виставкам і екскурсіям у зелених зонах; 18,8 % вподобали відео; лекції для дітей про захист довкілля обрали 14,7 %; статті та дописи у соцмережах – 12,3 %; майже стільки ж – спілкування з фахівцями-екологами – 12,1 %. Виставки та екскурсії є лідерами у всіх вікових групах, хоча трохи поступаються відеоматеріалам у старших вікових групах. Чоловіки виявляють менший інтерес до цієї активної форми діяльності, віддаючи перевагу відео, лекціям. Інтерес чоловіків до спілкування з фахівцями складає 9,4 %. Отже, має сенс подальший розвиток активних форм екологічної просвітницької роботи – виставок та екскурсій. Водночас, відео-матеріали відповідного змісту можуть бути ефективними для старших вікових та інших цільових груп.

Учасникам загальноміського опитування пропонувалось питання «Яка екологічна тема цікавить Вас найбільше?». Отримано 30135 відповідей, з яких 36,9 % назвали забруднення повітря та води; 26,7 % – сортування сміття; зміна клімату та альтернативна енергетика – по 12,7 % та 12,6 % відповідно; збереження зникаючих видів – 10,8 %. З урахуванням виявлених тенденцій

надалі варто фокусуватися на проблемах забруднення повітря і води, які викликають інтерес киян. Водночас, зростаючий інтерес до питань альтернативної енергетики вказує на необхідність розвитку відповідних технологічних рішень та підтримки інновацій у цій сфері. Для залучення громадськості важлива не лише поінформованість, а й практичні рішення, що сприятимуть зміні споживацьких звичок і активній участі у збереженні довкілля.

Серед респондентів-педагогів пріоритети розподілились інакше. Якщо у 2021 році найважливішою екологічною проблемою виявилось збільшення сміття, то у 2025 році пріоритетні позиції зайняла зміна клімату. Проблеми, пріоритетні у 2021 році, виявились незначущими у 2025 році. На такий розподіл вплинули, вочевидь, особисті спостереження педагогів і певні зрушення у вирішенні проблем побутового забруднення у м. Києві. Та й наслідки зміни клімату стали значно відчутнішими для пересічних громадян, впливаючи на їх життя і прийняття рішень стосовно довкілля.

Опитування педагогів виявило зростання екологічної компетентності у ситуаціях безпосередньої взаємодії з природою. Зокрема, потрібно було запропонувати екологічно компетентну дію у ситуації, коли під час зимової відлиги у під'їзді був знайдений кажан. У 2021 р. 56,5 % респондентів цілком компетентно запропонували покласти тварину у низ холодильника і викликати зооволонтерів. Такі дії у 2025 році пропонують вже 79,9 %. Показово, що у 2021 році 23,9 % пропонували відігріти кажана і випустити, що є абсолютно неправильно. Але у 2025 році таких відповідей не запропоновано взагалі. Отже, очевидний позитивний вплив інформаційних кампаній, здійснюваних ЗМІ та у соціальних мережах.

Аналогічне зростання компетентності демонструють відповіді щодо екомаркування. Зокрема, «Яке маркування свідчить про політику компанії, спрямовану на збереження біорізноманіття і забезпечення сталого сільського господарства?» (обрати з чотирьох позначок) правильну відповідь у 2021 році дали 37,0 %, а у 2025 році вже 52,6 % респондентів.

Адекватність продемонстрували 66,0 % педагогів у виборі ситуативної дії, коли орел-змій вполював мідянку звичайну – «нічого не робитиму». Це та дія, яка хоч і важко сприймається емоційно, однак є екологічно компетентною. Обидві тварини занесені до ЧКУ і є об'єктами дикої природи. За умови поваги до цінності дикості саме бездіяльність у цій ситуації є компетентнішою, ніж обрана 33,3 % вчителів дія рятування мідянки. Однак слід зазначити, що і останній показник є зрозумілим, логічним і обґрунтованим. Екологічні знання, на відміну від багатьох інших знаннєвих напрямів, часто мають емоційне забарвлення та традиційний характер, пов'язаний як з довгою історією взаємодії з природою, так і зі сформованим у більшості співчуттям жертви.

Підводячи підсумки, зазначимо: інтерес до екологічних проблем і екопросвітницьких проєктів створюють міцне підґрунтя для подальшого розвитку таких ініціатив. При цьому ефективними є персоналізовані,

інтерактивні форми роботи, особливо ті, що дозволяють безпосередньо взаємодіяти з екосистемами і зміцнювати емоційний зв'язок з природою. Водночас популярності набувають відеоматеріали як такі, що відповідають сучасному способу життя, особливо для тих, хто шукає гнучкі формати навчання.

Проведення подібних опитувань доцільно практикувати й надалі з метою відстеження динаміки змін екологічної освіченості/свідомості як пересічних громадян, так і педагогів і вчасного реагування на них.

Список використаних джерел

1. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>
2. Результати загальноміського опитування «Екосвідоме місто». URL: <https://docs.google.com/document/d/1wKSRfxnNISdiueWVl23SsCMtQ3QCbaMUgGN-ZH2n3Q/edit?tab=t.0>

ЕМОЦІЙНЕ НАЛАШТУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ УЧНІВСТВА ДЛЯ ЯКІСНОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Р. С. Романчук

romanchuk.roman@ukr.net

*Комунальний заклад «Полтавська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 20
імені Бориса Сергія Полтавської міської ради Полтавської області»,
м. Полтава*

У сучасному освітньому процесі вчитель виконує не лише функцію передавання знань, а й виступає наставником, фасилітатором і емоційним провідником. Він створює атмосферу, в якій учні не просто засвоюють матеріал, а й відчувають емоційну підтримку, мотивацію, безпеку. Якість навчальної діяльності здобувачів освіти значною мірою залежить не лише від обраних методів, форм та технологій навчання, а й від їхнього внутрішнього емоційного стану, рівня мотивації та налаштування на сприйняття нової інформації.

Саме тому дедалі більшої актуальності набуває поняття «емоційне налаштування» – спеціально розроблена вчителем вправа або серія дій на початку заняття, що спрямована на гармонізацію емоційного фону учнів, активізацію їхньої внутрішньої уваги та створення позитивного емоційного клімату в класі. Таке налаштування стає фундаментом для продуктивної, усвідомленої і комфортної взаємодії під час уроку [6].

Наука потребує не лише дослідницького підходу та критичного мислення, але й глибокої емоційної залученості. Особливо це важливо в умовах воєнного часу, коли стрес, тривожність та нестабільність емоційного стану учнів можуть істотно знижувати ефективність освітнього процесу. Війна, на жаль, впливає на стан кожного здобувача освіти. І якщо вони не налаштовані на урок, навіть найзахопливіші експерименти можуть не дати бажаного результату. Саме тому